

Гудінова І. Л. Смысл навчального тексту та способи упорядкування смислових блоків // Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору: збірник матеріалів наукових доповідей круглого столу з міжнародною участю, присвяченого творчій спадщині І. О. Синиці (м. Київ, 4 листопада 2021 року) / за ред. С.Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2021. [156 с.]. - С.21-24. ISBN 978-617-7745-08-1

<https://lib.iitta.gov.ua/728505/>

СМИСЛ НАВЧАЛЬНОГО ТЕКСТУ ТА СПОСОБИ УПОРЯДКУВАННЯ СМИСЛОВИХ БЛОКІВ

Гудінова Ірина Леонідівна (<https://orcid.org/0000-0001-5297-8340>), науковий співробітник лабораторії когнітивної психології, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Проблема розуміння тексту і питання про співвідношення цілого і частини в процесі розуміння тексту має давні історичні традиції дослідження, що приводять нас до герменевтики. Філософське поняття «герменевтичне коло» трактується, як ціле що розуміється через частини, а частини опановуються через ціле.

Одиниця смислу тексту (ОСТ) є тим продуктом аналізу, який на відміну від елементів, володіє всіма основними перевагами цілого, і які є далі неподільними живими частинами єдності. Так на думку М.М. Бахтіна під смислом тексту розуміється цінність, істина, краса і т.д. Смірнов А.А. під «смисловими опірними пунктами» розумів теми і підтеми. Жинкін Н.І. вважав, що в основі смислового змісту тексту знаходиться ієрархічно організована система денотатів. Денотати в сучасній науці це об'єкти, предмети діяльності реально існуючі в індивідуальній свідомості і представлені у вигляді понять, категорій, концептів. Їх система відображає логіку відносин предметів реальної дійсності незалежно від представлення її в поверхневій структурі тексту. (Зимня І.А., Жинкін Н.І., Новіков А.І., Чистякова Г.Д., Путіловська Т.С., Серова Т.С., Ермолович В.И., Юртайкін В.В.)

При пригадуванні осмисленого інформація якісно переструктурується

відповідно внутрішній суб'єктивній схемі де схема - активно організовує

22

минулий досвід. Основи смислового змісту тексту утворюють цінніснокультурні норми здійснення діяльності.

Спосіб схематизації смислів тексту, має відображаючий характер його смислового читання і достатньо стійкий характер реципієнта. Особистість структурує свій особистісний досвід в простір великої кількості змін.

Зазначені смислові структури організують і отримують фактичне наповнення, ґрунтуючись на індивідуальних комплексах і концептуальних знаннях комунікантів. Повідомлення ніколи не утримує всього необхідного для розуміння так як ціль комунікації -змінити направити в інший напрямок, якимось перебудувати власний процес пізнання реципієнта. Це не з'єднання розрізнених елементів, а залучення їх і нових знань, фактів, зв'язків, відношень, в уже існуюче ціле, оцінка і перебудова, переосмислення нового уже з точки зору наявного досвіду у реципієнта. При цьому конкретна ситуація, в яку ми помістили контекст, структуру в яку ми його залучили, виявляють сильний вплив на розподіл властивостей в ієрархії.

Смислові поля чи комунікативні макроситуації визначають основні типологічні особливості смислових діалогічних взаємодій, можуть утворювати ієрархічні структури, системно входячи одне в інше. Здобутий у процесі розуміння тексту структурований «смысл для себе» ще називають «перевизначенням» чи «перейменуванням». При цьому, зберігається суттєвий зміст, надається додатковий зміст того ж роду. В зарубіжній літературі вживається поняття «рефреймінг», що є віддієсловним «reframe», яке означає «вставити в нову рамку ту ж текстуальну картину», «по новому пристосувати її», тобто перевизначити, переназвати щоб зберегти зміст та доповнити його [Халперн Д. 11,112].

Г. Д. Чистякова в описі структури навчального тексту та його розуміння використовувала блок-схему зображення предметів та зв'язків між ними про які говориться в тексті. Л.Б. Слід відмітити, що найбільш ефективним є створення конспекту, що відбиває авторські структурування змісту

повідомлення в: 1. Лінійній - просторове уявлення матеріалу. 2. Ієрархічній - графічний систематизатор зручний для відображення класифікацій. 3. Сітковій - із виділенням типових смислових зв'язків. 4. Матричній - для систематизації порівняльних показників текстових елементів (суб'єктивна матриця, суб'єктивний простір). Матрична система, побудована на закономірності природного взаємозв'язку текстових елементів використовується для опису категорій розташованих послідовно чи в закономірних зв'язках по наростаючій складності, який організує інформацію по семантичних категоріях, котрі потім можна використовувати як ознаки для відтворення. У свою чергу, добре структурована пам'ять дозволяє швидко класифікувати нову інформацію (когнітивна економія.)

Усачова І.В., Ільясов І.І. вважають, що в послідовному викладенні тексту фіксуються всі текстові суб'єкти, а в схематично структурованих конспектах чітко відображаються логічні зв'язки між ними (частини-цілісність, рід-вид, та ін.), і у звідному чи підсумковому структурованому систематизаторі коротко приводяться текстові предикати [159,79-90].

Саме конспекти схематично упорядковані є очевидним монтажем мислення, а також, систематизаторами, які допомагають згортати інформацію до смислового стрижня і розгортати її. Такі форми, організовуючи смислову сторону тексту, безсумнівно спрямовані на керування когнітивним компонентом діяльності, в якій задіяні такі механізми переробки інформації:

1) інформаційно-орієнтувальні; 2) операційно-виконавчі; 3) контрольні - корекційні. Також, слід відмітити, що такі форми фіксації смислів виконують інформаційно-комунікативні, структуруючі, регулятивно - комунікативні функції [168].

Раціональна пропозиція Сохора А.М., Шаталова В.Ф., Беспалько З.П. полягає у розпочинанні викладення матеріалу навчальних текстів графічно структурованою наочністю, а Фрідман Л.М. в свою чергу, навпаки, пропонує нею завершувати матеріал. Однак, найоптимальнішим, є самостійне складання

студентами зображення смислово-структурованого конспекту.

24

В результаті такої роботи з текстом, що здійснюється за допомогою сформованих когнітивних операцій розуміння, відбувається не лише ефективне розуміння тексту, а й формується здатність застосовувати отриману інформацію у навчальній та практичній діяльності.

Спосіб структурно-схематичного упорядкування смислових блоків стає засобом для психодіагностики, дозволяє виявити рівень навчальних умінь та особливостей ментальних структур.

Список використаних джерел

1. Бахтін М.М. Эстетика словесного творчества. - Москва: Искусство, 1979. С. 304-305
2. Смирнов А.А. під «смисловими опірними пунктами» розумів теми і підтеми.
Смирнов А.А. Психология запоминания. Избранные психологические труды: В 2 т.,
Т.2, Москва: Педагогика, 1987. С. 6-294
3. Жинкин Н.И. Развитие письменной речи учащихся 111-У1 кл. Изд. АПН РСФСР, Вып. 78, Москва: 1956. С.141-250
4. Усачёва И.В., Ильясов И.И. Формирование учебно-исследовательской деятельности.
Обучение чтению научного текста. Москва: МГУ, 1986. 123с.
5. Халперн Д. Психология критического мышления. Москва: Питер, 2000. С.130-145
6. Чистякова Г.Д. Психологические исследования содержательной структуры

текста в связи с проблемой понимания. Вопросы психологии. №4. 1974.
С.115-127.